

Sử dụng kiến thức liên môn trong giảng dạy Chủ đề 4 Sách giáo khoa Lịch sử 11 (bộ Cánh diều)

Nguyễn Thị Hòa*, Nông Thiên Kim*, Dương Cẩm Nhung*, Nguyễn Thu Trang*

*Khoa Lịch sử, Trường ĐH Sư phạm - ĐH Thái Nguyên

Received: 02/6/2024; Accepted: 10/6/2024; Published: 25/6/2024

Abstract: Using interdisciplinary knowledge in teaching history helps students perceive the continuous development of society, understand the comprehensive nature of history to overcome fragmented and superficial knowledge. Furthermore, using interdisciplinary knowledge helps students interested in lesson, easily to absorb historical knowledge, addressing the dryness of lessons. In this article, the authors clarify the value of interdisciplinary knowledge in history teaching, its necessity, and methods of exploiting interdisciplinary knowledge in history teaching. Based on that, we explore and use interdisciplinary knowledge in teaching the topic 4: “War to defend the fatherland and national liberation war in Vietnamese history (before the August 1945 revolution)” in the 11th-grade History curriculum (Kite textbook). Research results allow high school teacher apply to this topic as well as apply the method to lessons/topics at various grade levels.

Keywords: Interdisciplinary knowledge, teaching history, history of 11th-grade, high school

1. Đặt vấn đề

Nghị quyết số 29/NQ-TW của BCH Trung ương 8 khóa XI xác định đổi mới phương pháp dạy học là hết sức quan trọng, là xu thế của thời đại, là mệnh lệnh trong của công cuộc xây dựng đất nước trong thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa [1]. Trong nhiều năm gần đây, nhất là từ khi thực hiện chương trình phổ thông 2018, giáo viên (GV) các cấp học, bậc học đều chú trọng và tích cực đổi mới phương pháp dạy học, trong đó có GV lịch sử. Nội dung kiến thức lịch sử đòi hỏi người dạy và người học phải có tư duy sâu sắc, có sự kết hợp kiến thức của các môn học khác nhau để tái hiện lịch sử một cách chân thực, toàn diện và giúp học sinh (HS) ghi nhớ nhanh... Hơn nữa, sử dụng kiến thức liên môn (KTLM) trong dạy học lịch sử (DHLS) đáp ứng yêu cầu của mục tiêu dạy học phát triển năng lực HS và yêu cầu HS vận dụng kiến thức vào giải quyết những vấn đề thực tiễn. Vì vậy, việc sử dụng KTLM trong DHLS là cần thiết và có ý nghĩa quan trọng.

Với mong muốn góp phần nâng cao chất lượng DHLS, chúng tôi thực hiện nghiên cứu, làm rõ ý nghĩa và phương pháp sử dụng KTLM trong DHLS nói chung và cụ thể trong giảng dạy chủ đề 4: “Chiến tranh bảo vệ tổ quốc và chiến tranh giải phóng dân tộc trong lịch sử Việt Nam (trước Cách mạng tháng Tám năm 1945)” chương trình Lịch sử 11 (Sách giáo khoa Bộ Cánh diều).

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Phương pháp nghiên cứu

Nhóm tác giả đã sử dụng phương pháp nghiên

cứu lý thuyết, tổng hợp, thống kê, phân tích và sử dụng công cụ phỏng vấn. Nhóm tác giả đã phỏng vấn 10 GV giảng dạy bộ môn lịch sử và 110 HS trung học phổ thông (THPT) học tập tại các trường THPT trên địa bàn thành phố Thái Nguyên về việc sử dụng KTLM trong DHLS tại các trường THPT.

2.2. Kết quả nghiên cứu

2.2.1. Cơ sở lý luận và thực tiễn của việc sử dụng KTLM trong DHLS

KTLM là những kiến thức giao thoa giữa các môn học, những kiến thức ở những môn học khác nhau nhưng cùng đề cập đến một vấn đề. Đối với môn Lịch sử, KTLM bao gồm kiến thức của nhiều môn học, tiêu biểu như địa lý, văn học, giáo dục công dân (GDGD). Trong DHLS, KTLM giúp HS nhận thức sự phát triển của xã hội một cách liên tục, thống nhất, hiểu được tính toàn diện của lịch sử; khắc phục tình trạng rời rạc, tản mạn trong kiến thức của HS; giúp HS có khả năng phân tích các sự kiện, tìm ra bản chất, quy luật chi phối sự phát triển của lịch sử. Việc sử dụng KTLM đáp ứng được yêu cầu đổi mới trong DHLS nhất là với chương trình phổ thông 2018, hình thành nhiều kỹ năng, kiến thức và thái độ cho HS, giúp HS làm chủ kiến thức, phát huy tính tích cực, rèn luyện năng lực vận dụng kiến thức vào học tập cũng như vào cuộc sống đồng thời nâng cao hơn nữa hiệu quả giáo dục của bài học lịch sử.

Hiện nay, KTLM đã ít nhiều được GV thực nghiệm trong giảng dạy lịch sử. Tuy nhiên, còn không ít những tồn tại, thách thức đối với GV và HS. Để tìm hiểu thực tiễn việc sử dụng KTLM trong DHLS, chúng tôi đã

tiến hành điều tra thực tế tại một số trường THPT trên địa bàn thành phố Thái Nguyên. Cụ thể, chúng tôi lấy ý kiến tại trường THPT Thái Nguyên 4 GV, 40 HS; tại trường THPT Ngô Quyền 3 GV, 35 HS và tại trường THPT Dương Tự Minh 4 GV, 35 HS. Kết quả như sau: Đa số GV hiểu được bản chất, vai trò của việc sử dụng KTLM trong DHLS. GV THPT cũng đã khai thác và vận dụng KTLM trong các giờ dạy của mình. Tuy nhiên, do cách khai thác và sử dụng KTLM của GV còn hạn chế nên hiệu quả mang lại chưa cao. Ngoài ra, do một số GV chưa có sự đầu tư, tìm kiếm các nguồn tài liệu và cập nhật phương pháp dạy học mới nên việc sử dụng KTLM vẫn còn đơn điệu, chưa phát huy được hiệu quả của nguồn tài liệu này khiến cho các giờ học trở nên nhàm chán, không thu hút được sự chú ý của HS. Những hạn chế này nếu được khắc phục sẽ đảm bảo tính toàn diện của kiến thức trong dạy học đồng thời làm cho giờ học lịch sử trở nên sinh động, hấp dẫn, từ đó thu hút người học và nâng cao hiệu quả giáo dục.

Về phía HS, việc GV sử dụng KTLM trong giờ học lịch sử giúp các em có hứng thú học tập, dễ hiểu và dễ dàng ghi nhớ kiến thức hơn. Tuy nhiên, một số HS còn thờ ơ với môn lịch sử, chưa biết vận dụng KTLM để ghi nhớ kiến thức, khả năng nhận thức về chức năng giáo dục của bộ môn Lịch sử còn hạn chế. Do đó cần GV có sự đầu tư, có sự sáng tạo để tránh việc HS ngày càng chán học, coi nhẹ môn lịch sử.

Như vậy, vấn đề đặt ra là phải có những biện pháp sử dụng KTLM hiệu quả để nâng cao chất lượng bộ môn, đồng thời phát huy lợi thế của môn lịch sử trong công tác giáo dục HS.

2.2.2. Sử dụng kiến thức liên môn trong giảng dạy chủ đề 4, SGK lịch sử lớp 11 (Bộ Cánh diều)

2.2.2.1. Sử dụng kiến thức địa lí

Trong DHLS, kiến thức địa lí có ý nghĩa to lớn trong việc cụ thể hóa địa điểm xảy ra sự kiện lịch sử, đồng thời làm rõ mối quan hệ giữa điều kiện tự nhiên với sự kiện lịch sử. HS hiểu được tầm quan trọng của yếu tố địa lí đối với lịch sử, các em càng trân trọng mỗi tấc đất của Tổ quốc, từ đó có ý thức giữ gìn và bảo vệ lãnh thổ quốc gia.

Khi dạy chủ đề 4, ở bài 7, mục 1, GV sử dụng “Lược đồ Đông Nam Á hiện nay” để cụ thể hóa không gian xảy ra sự kiện lịch sử bằng cách cho HS quan sát lược đồ và đặt ra câu hỏi để HS biết được vị trí chiến lược của Việt Nam: Việt Nam nằm ở Đông Nam Á, một khu vực có vị trí như thế nào? Vị trí của Việt Nam có liên quan như thế nào đến Trung Quốc, Biển Đông, Đông Nam Á lục địa và hải đảo? HS quan sát lược đồ, vận dụng kiến thức địa lí và những hiểu biết của bản thân để trả lời câu hỏi GV đưa ra. Sau đó, GV sử

dụng kiến thức và phương pháp sử dụng lược đồ của môn địa lí để trình bày cho HS về vị trí địa lý của Việt Nam. Qua đó GV có thể khẳng định tại sao Việt Nam là đối tượng nhòm ngó, can thiệp, xâm lược của các thế lực bên ngoài.

Trong bài 7, mục 2, GV sử dụng “Lược đồ trận chiến tại phòng tuyến trên sông Như Nguyệt” để dạy về cuộc kháng chiến chống quân Tống (1075 - 1077). Bắt đầu bằng việc giải thích các yếu tố trên lược đồ, GV phân tích tầm quan trọng của địa hình sông Như Nguyệt trong việc tạo lợi thế phòng thủ cho quân Đại Việt. HS sẽ được khuyến khích mô tả lại diễn biến trận chiến và rút ra bài học từ kết quả này, từ đó hiểu rõ hơn về vai trò của địa hình, chiến thuật quân sự và tinh thần chiến đấu trong chiến thắng của Đại Việt. Cuối cùng, GV có thể tổ chức thảo luận nhóm và thực hành vẽ lại lược đồ để củng cố kiến thức.

Trong bài 8, mục 2, GV sử dụng “Lược đồ khởi nghĩa Lam Sơn (1418 - 1427) cùng kiến thức địa lý và lịch sử phân tích, làm rõ cho HS nhiều khía cạnh quan trọng trong diễn biến cuộc khởi nghĩa: vị trí căn cứ của khởi nghĩa, diễn biến các trận đánh theo thời gian và không gian, sự thay đổi quyền kiểm soát lãnh thổ, và vai trò của các địa danh quan trọng, chiến thắng ở các địa điểm.

Tương tự như vậy, ở nội dung các cuộc kháng chiến thuộc bài 7 và các cuộc khởi nghĩa trong bài 8, GV đều có thể sử dụng kiến thức địa lý kết hợp với lược đồ để giảng dạy. Việc sử dụng kiến thức địa lý trong DHLS nói chung và trong giảng dạy chủ đề 4 SGK lịch sử 11 (bộ Cánh diều) nói riêng là biện pháp hiệu quả để cụ thể hóa địa điểm xảy ra sự kiện lịch sử đồng thời giải thích mối quan hệ giữa điều kiện tự nhiên với sự kiện lịch sử. Để phát huy tối đa hiệu quả của biện pháp này, GV cần tìm hiểu kỹ những kiến thức địa lý liên quan đến sự kiện lịch sử, sử dụng hợp lý nguồn kiến thức đó.

2.2.2.2. Sử dụng kiến thức văn học

Mỗi tác phẩm văn học ra đời đều dựa trên cơ sở hiện thực lịch sử. Việc sử dụng kiến thức văn học trong DHLS đem lại hiệu quả cao trong thực hiện mục tiêu môn học. Bên cạnh đó, với ưu thế về ngôn ngữ biểu cảm, giàu hình ảnh, kiến thức văn học tác động mạnh mẽ đến tư tưởng, tình cảm của HS.

Sau khi giảng dạy bài 7 chủ đề 4, khi dạy kháng chiến chống quân Tống (1075-1077), GV có thể đưa ra phân kết luận bằng cách đọc bài thơ “Nam quốc sơn hà” và đặt câu hỏi cho HS: Bài thơ có ý nghĩa thế nào đối với trận chiến của quân ta? Qua bài thơ trên đã khẳng định điều gì về nền độc lập của nước ta?. Sau đó, HS dựa vào kiến thức, cách hiểu và cảm thụ

bài thơ của bản thân để trả lời. GV tổng kết và đưa ra đáp án.

Cũng trong bài 7, GV có thể sử dụng bài thơ “Tụng giá hoàn kinh sư” giảng dạy về chiến thắng quân Nguyên lần thứ hai. Hay khi dạy về cuộc kháng chiến chống quân Triệu, GV sử dụng bài thơ “Tâm sự” trong tập thơ “Ra trận” của nhà thơ Tố Hữu: “Tôi kể ngày xưa chuyện Mị Châu/...Nên nổi cơ đồ đắm biển sâu” [2] để dẫn giảng về nguyên nhân thất bại và bài học kinh nghiệm cho HS.

Trong bài 8, mục 1, khi dạy về khởi nghĩa Hai Bà Trưng, GV có thể sử dụng đoạn trích trong “Đại Nam quốc sử diễn ca”: “Bà Trưng quê ở Phong Châu/Giận người tham bạo thù chồng chẳng quên/Chị em nặng một lời nguyên/Phất cờ nương tử thay quyền tướng quân” [3] để dạy về nguyên nhân của cuộc khởi nghĩa.

Cũng trong bài 8 thuộc chủ đề 4, khi dạy về khởi nghĩa Lam Sơn, GV có thể sử dụng đoạn thơ trong tác phẩm “Bình Ngô đại cáo” của Nguyễn Trãi: “Nướng dân đen trên ngọn lửa hung tàn/...Nặng thuế khóa sạch không đầm núi” [4] để tổ chức dạy học và thông tin về bối cảnh lịch sử của đất nước và tội ác của quân Minh.

Việc sử dụng kiến thức văn học trong DHLS có giá trị nâng cao hiệu quả bài học lịch sử, làm cho bài giảng trở nên sinh động, hấp dẫn, tạo hứng thú cho HS. Qua đó, việc ghi nhớ, vận dụng kiến thức trở nên dễ dàng hơn và đặc biệt có tác dụng lớn trong việc giáo dục đạo đức, tình cảm, lòng yêu nước cho HS. Tuy nhiên, khi áp dụng biện pháp này, GV cần chọn lọc, sử dụng với mức độ phù hợp, tránh sa đà làm “loãng” nội dung lịch sử.

2.2.2.3. Sử dụng kiến thức GDCD trong DHLS

Kiến thức GDCD trang bị cho HS những hiểu biết cơ bản về quy luật của tự nhiên, xã hội. Việc sử dụng kiến thức GDCD trong DHLS sẽ trang bị cho HS những hiểu biết về quá khứ, định hướng những nhận thức đúng đắn về đường lối, chủ trương của Đảng và Nhà nước, từ đó giáo dục HS niềm tin tưởng vào con đường Chủ nghĩa Xã hội.

Trong chủ đề 4, HS được học về các cuộc đấu tranh, khởi nghĩa giành độc lập, bảo vệ tổ quốc, dù thành công hay thất bại đều là cuộc kháng chiến đầy gian khổ mà hào hùng của dân tộc. Trước những tấm gương anh dũng hi sinh cho cách mạng, hi sinh vì dân vì nước sẽ bồi dưỡng sự trân trọng, biết ơn, lòng khâm phục và quyết tâm noi gương cha anh trong học tập, ý thức lao động và xây dựng đất nước, trách nhiệm của mỗi công dân cho HS. GV cũng sử dụng kiến thức GDCD về niềm tin đối với sự lãnh đạo của Đảng khi giảng dạy nội dung lịch sử giai đoạn 1930 - 1945.

Trong bài 7, ở mục 2, khi dạy về nguyên nhân

thắng lợi, GV có thể dùng kiến thức GDCD để làm rõ một trong những nguyên nhân làm nên thắng lợi của các cuộc kháng chiến chống giặc ngoại xâm là tinh thần đoàn kết dân tộc. GV sử dụng kiến thức liên môn để phân tích về tinh thần đoàn kết, nêu cao tầm quan trọng của việc xây dựng khối đại đoàn kết.

Cũng trong bài 7, khi dạy về cuộc kháng chiến chống Tống (1075 - 1077), GV giảng dạy tường thuật cuộc chiến trong đó nhấn mạnh nội dung: trong lúc quân Tống rơi vào tình thế khó khăn, khôn đốn, thay vì tận dụng thời cơ tiêu diệt gọn kẻ thù nhà Lý đã chủ động đề nghị giảng hoà để nhanh chóng kết thúc chiến tranh cho thấy tinh thần nhân đạo của nhân dân Việt Nam, thiện chí nối lại quan hệ hoà hiếu giữa hai nước, đồng thời cũng nhằm sớm kết thúc chiến tranh, tránh tổn thất thêm cho cả hai bên... Qua đó, GV giáo dục HS về lòng nhân ái, bao dung,... bằng kiến thức GDCD.

Ngoài những kiến thức của các môn gần gũi với lịch sử như địa lí, văn học, giáo dục công dân... GV có thể sử dụng các KTLM khác để giảng dạy những nội dung lịch sử trong chủ đề 4, sách giáo khoa lịch sử 11 (Bộ cánh diều). Trên đây chúng tôi chỉ xác định những KTLM tiêu biểu nhất có thể sử dụng. Tùy vào điều kiện cụ thể từng trường và đối tượng HS, GV có thể sử dụng những nguồn KTLM khác để nâng cao chất lượng bài giảng.

3. Kết luận

Sử dụng KLTM trong DHLS giúp học sinh nhận thức sự phát triển của xã hội một cách liên tục, thống nhất, hiểu được tính toàn diện của lịch sử từ đó khắc phục tình trạng rời rạc, tản mạn trong kiến thức. Hơn thế, việc sử dụng kiến thức liên môn giúp học sinh có hứng thú, dễ tiếp nhận kiến thức lịch sử, khắc phục tình trạng khô khan của bài học. Việc nghiên cứu và đưa ví dụ cụ thể về việc sử dụng KLTM trong giảng dạy chủ đề 4 SGK Lịch sử 11 (Bộ Cánh diều) cho phép giáo viên phổ thông có thể áp dụng ngay với bài dạy chủ đề này cũng như ứng dụng phương pháp trong các bài học/chủ đề ở các cấp/lớp học.

Tài liệu tham khảo

[1] Nguyễn Công Dũng (2020), “*Đổi mới văn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo theo Nghị quyết 29-NQ/TW*”, <https://dangcongsan.vn/>.

[2] Tố Hữu (1972), *Tâm sự*, <https://bachkhoathuvien.com/tam-su-d5356.html>.

[3] Lê Ngô Cát, *Đại Nam Quốc sử diễn ca*, <https://www.thivien.net/>.

[4] Nguyễn Trãi, *Bình Ngô Đại Cáo*. <https://www.thivien.net/>

[5] Nguyễn Bá Cường (2022), *Sách giáo khoa Lịch sử 11*, NXB Đại học Sư Phạm